
1 / 6

Thành-Thái và các đ i th n b t ng a, lo s th t l .Nên ngày hôm sau tri u đình t ch c đ i y n đ t s cung kính và dành cho toàn quy n danh đ l n.

Hoàng gia ch cho m i các ông hoàng bà chúa, các quan nh t ph m và l c b th ng th mà thôi. Danh sách đ c g i cho phái đoàn duy t tr c, khi th y không có tên ng i b n đ ng hành và cũng là thông ngôn c a mình, Paul Doumer h i l i, tri u đình tr l i, phán Ng c là dân gi , không ph i quan đ i th n nh t ph m, không th m i đ c. P. Doumer yêu c u m i, tri u đình, c c ch ng đã, b t bu c nh ng b vì không th làm ph t lòng toàn-quy n. Toàn quy n là r t l n, coi c ba x Vi t-Mên-Lào c mà! Bèn t m phong cho phán Ng c “Nh t ph m đ i th n hàm” r i cho ông ta m n b đ v i c a các quan cùng c p b c đ m c hôm đ ti c.

Thu tr c, không k Pháp Qu c, mình còn ti p-xúc v i nh i u dân n c ngoài, nh ng qu c gia này đ n v i ta đ u có ý t t c , h d y mình l nghĩa, múa hát, tr ng tr t, thu gom vàng b c châu báu đem v n c c t giùm. Ai v y? Thì ông b n kh ng l láng gi ng phía B c ch ai! Th mà lúc đó ch th y phát sinh nh thông ngôn lan r ng, chính th c, quy ch nh th i Tây thu c. Nh i u ph n có th vì ng i An-Nam b y gi tuy không rành ti ng T u, song nh g n g i, v i b n ngàn năm văn hi n, bi t vi t ch nho, nên dù không hi u, h nói x p xám, mình đ c là th p tam, mà vi t ra thì nh nhau do đó ta đã sáng ki n thêm m t ph ng pháp khác đ “điều” v i nhau, th c hành h i l nh k nh nh ng rõ ràng mình b ch, đó là bút đàm.

Cu c bút đàm tho t tiên ph i s a so n gi y bút, có tràng k ch ng ch c đ ng i đ i di n càng t t, (n u không, n m bò n i sần nhà l m c c than vi t đ i “m t b ng” cũng ch ng sao) đ chút n c m a vào nghiên, mài m c...xong đầu đ y, ti n khách h u ch , m i tiên sinh vi t m t câu, tôi đ c và tôi vi t câu tr l i, c th ti p t c.Gi ng nh bây gi mình chatting trên m ng R t mình b ch, gi y tr ng m c đen, bút sa gà ch t, không th gian l n, m p m , m nh m u chuy n sau đây:

Giáo s H a-Hoành k , m t ng i dân gi , nguyên là h c trò nghèo quê Gò-V p, nh gi i giang, thông minh, đ c h c b ng du h c bên Tây, đ u tú-tài đôi, lúc quy c h ng v a làm th y d y Pháp văn cho các công-chúa và Hoàng-t trong cung, v a làm thông ngôn, đó là Di p-Văn-C ng. Ông C ng c i cô công chúa Thiên-Ni m, ch ru t vua Đ c-Đ c th ng g i là M -Kim làm v . Trong khi làm thông-ngôn, đ u năm 1888, đ ch n ng i k -v , lúc vua Đ ng-Khánh quy tiên, vào m t bu i h p v v i c y Di p-Văn-C ng c tình đ ch sai l c, m c đích mu n đ a ng i cháu v mình là hoàng t B u-Lân lên ngôi theo ý bà Thiên-Ni m.

Các quan h i Khâm-s :

- Nay vua Đ ng-Khánh m i băng hà, theo ý ngài nên ch n ai lên làm vua?

Di p-Văn-C ng không đ ch đúng n i dung nh th mà l i l t léo cho quan khâm s hi u theo ý đ đã tính tr c:

- Monsieur le Resident Superieur, Nay vua Đ ng Khánh đã m t, L ng Tôn-Cung và c -m t đ ng ý tôn B u-Lân lên làm vua, xin quan khâm-s cho bi t ý-ki n.

Khâm-S đ p:

- N u c -m t và L ng tôn-cung (Bà T Dũ và bà H c Phi) đ ng ý thì tôi cũng tán-thành.

Đ n đây, ta th y câu chuy n đã đ c Di p-Văn-C ng x mũi đ t quan khâm-s qu o vào đ ng khác r i, sai m t ly đi m t đ m r i, s p x p h c lũ r i, làm cho th y thông ngôn thêm ph n kh i, không đ ch câu nói c a Khâm-S đ ng hoàng mà l i giáng m t búa, c ng u cho các đ i-th n nghe đ đ b k t thúc, nh sau:

- B m các quan l n, ngài khâm-s Rheinard đ p: “Theo ý tôi thì ch n hoàng-t B u-Lân là h p lý h n c .”

Th là toàn th các v r ng c t n m v n m nh qu c-gia c Tây l n ta đã b phù th y Di p-văn-C ng đ o di n h t m t m tr n gói.

Th là ch ba gi sau, Hoàng-T B u-Lân m i 10 tu i đang ch i đá d cùng lữ tr , đã tr nên vua Thành-Thái dù m ngài, th y c nh ph l p, phe đ ng, m t k c ng trong tri u, khóc lóc xin tha cho con bà mà ch ng đ c.

N i b Vi t-Nam S -L c c a Tr n-Tr ng-Kim dĩ-nhiên không có k vi c này, ch nói đ i khái r ng quan khâm-s có ý mu n, nên truy n l p ông B u-Lân lên làm vua.

(quy n 2 trang 339.)

Chuy n làm ăn c a m t s r t ít l u-manh, ngh nào cũng v y, lui t i m t ch p r i cũng r i vào nghi ng , m t tin t ng có th b phanh-phui, đ b .

V sau, nh ng v quan- tr ng, các thông ngôn ph i qua cu c l tuyên-h a m i đ c hành-ng h đó là các thông-ngôn h u-th , th ng làm vi c cho các v nguyên th , cho tòa-án v...v...

Qua m u chuy n trên đây, vi c thông ngôn th t là h t s c l i h i, vì nh ng th y thông ngôn vô ng tâm còn có th vào v trí c a mình, đ xu ng tay th c hi n tr thù cá nhân không m y khó khăn.

L ch s Vi t-Nam c n đ i đã ch ng minh đ i u đó. M t hôm, t t m sáng, súng n chát chúa quanh lũy tre xanh, m y c già run r y, rên kh kh nh trúng phong, chó kêu ng ng, c p đuôi phóng ch y tán lo n d i g m gi ng, góc nhà. Th ng khi chú c u b n n vài hèo m i kêu nh th , bây gi đ c bi t h i quá nó cũng kêu ng ng nh lúc b th c t t thui vàng, n u nh a m n.

Dân làng ch a hi u chuy n gì, con nít khóc ré làm các bà m v i vàng tính v ch y m n v vào mi ng nó cho yên...th t c đã b lùa ra bãi đ t tr ng tr c sân đình t p h p. Không khí ng t ng t, tuân l nh tuy t đ i, l ng l , nhanh nh n, k lu t, lo ng qu ng đây, lúc này, b m ng nh ch i, nam đ ng m t bên, n đ ng m t bên, đông th t là đông, đ ki m soát, thanh l c.

Gi a đám lính Tây đ ng đ ng sát khí, nh ng kh u súng dài có g n l i lê nh n ho t, viên c p-pò-ràn-x p ch huy, hàng ria mép r m rì nh hai con sâu róm, mang cây Colt 45 v i nh ng viên đ n gài chi chít trên chi c th t l ng b ng da bò m u vàng-th , đi c nh th y thông ngôn đ o qua đ o l i, l nh lũng. Th y thông ngôn thì đang làm công vi c ch đi m, th y chùm cái bao b đ kh i ai nh n ra lý l ch, di n m o, phòng h s oán h n v sau, th y ch tay vào ng i nào là đ i k y k nh oong poong phi n , m t s hai ch m!

Nghe nói, trong quân đ i, có m t vài quan l n kh i nghi p nh th . Sau khi ông x p m t xanh mũi lõ h t nhi m-k s a so n xu ng t u v Tây, bu i chia tay th y trò b n r n ng i đ i di n, b n th n nh ti c nu i dĩ vãng, n i th t th n u r u vang đ gi a, nghi ngút b c h i, t a mùi th m h p đ n kh p phòng...Lát sau, r u ngà ngà, đ b đ ng nhân nghĩa, ông Tây khuyên thu c c p ph i lo t ng lai, ông đi r i, c -s -ra s -ra? Nên xin đăng lính cho Pháp. H n nghe l i, ghi tên vào tr ng “Anh-ăn-chi?” (infantry) nh n m t lô qu n áo toàn m u c t ng a, đôi gi y-xăng-đá c ng và n ng nh ...đá, đ b t đ u bài h c đi đ u b c.

Kh n i m i khi hu n-luy n-viên hô “En avant marche!” H n lúng túng không bi t

b t đ u chân nào tr c chân nào sau,khi n cho đám lính b ùn l i nh hình nh k t xe. B đá dít, b p tai, m c-xà-lù mãi cũng nh n c đ lá môn, cu i cùng ph i l y b chu i khô bu c vào m t chân cho đ nh . Quân tr ng đ m h i, chi n tr ng b t đ máu là v y?

V sau, bao nhiêu bi n c l ch s x y ra, quân đ i thu c Pháp chuy n qua quân đ i qu c-gia, c tri u ng i xu ng t u há m m ra kh i, di-c t B c vào Nam, r i tru t ph B o-Đ i, suy tôn Ngô Đình-Di m, thanh niên c ng hòa m c đ ng ph c xanh đi chào c sáng th hai, xóm làng thanh bình vang ti ng hát “Ai bao năm t ng in gót n i quê ng i...”, l p p chi n l c, đàn áp tôn giáo, r i t Đ -Nh t C ng Hòa t i Đ -Nhi C ng-Hòa, r i quân đ i

C -Xâm, quân đ i Cang-Gu-Ru v...v...nhào vô ăn có, h t đ o-chánh l i ch nh lý, công b Hi n Ch ng Vững T u, sinh viên bi u-tình... H n không ph i ch là ch ng nhân giai đ o n l ch s mà đã ít nhi u, tr c ti p ho c gián ti p, tham đ h u h t nh ng bi n c y, nh ng bi n c y quá dài, làm m i khi nhìn v quá kh , h n th ng kiêu ng o chê thu c c p là cái thâm niên quân v c a h ch a ch c b ng nh ng ngày h n n m b nh vi n c ng l i.

H n nh b “ cu n theo chi u gió”, mang ba-lô l u l c kh p b n vùng chi n thu t, “g p th i th th th i ph i th ” lúc thì tr n m c, lúc b th ng c p ghét b vì ăn chia không đ u, bèn b đ y theo h c các khóa quân s , ch huy tham m u nh t nh o và bu n ng , nh ng nh th h n đã “qua-ly-phai” và chi m u th trong các cu c tranh đua thắng th ng.

Cu i cùng “Anh ch a ch t đầu em!”, s ng lâu lên lão, lon lá càng ngày càng n ng đ m t sáng ng đ y vào đ n v b ng th y ng i tr ng ban Ba, c n-m n, t n-t y đang ch , c i, t i rói, trình t công-đi n t b T ng-Tham-M u....Th là th y c u thông ngôn l i lên ch c, l i lên l ng, đ ng ho n l thên th ng...đ mai sau, khi hai năm m i, nh ng t m m -đay còn đó, đôi gi y đình còn đó cùng cái nón s t...t t c đã tr thành “k v t cho em”. Nh ng k v t này có th làm cho m t nhà th lang thang đang túng đ tài, hay đ c, ch t nhìn n c ch y mây trôi, lan man nghĩ t i cái ng n ng i, phù du c a ki p ng i, sinh lão b nh t , bèn nh ng c phun châu thành m y câu đ y đ các hình nh: Chi n sĩ, g m đàn, sa tr ng, đêm trăng, n i gió cát, da ng a b c thây...gói ghém ni m th ng ti c m t vì sao “r t h t.”.

B n “t ng m o và quân v .” c a cha b này nh th cũng ch vnh đ danh giá, ghê g m gì. M t l c sĩ đ u võ wrestling lúc th ng đai vì ngh nghi p, câu khán gi , vênh váo ch i b i đ i ph ng, đôi khi th ng, đôi khi b đ ch th đ n cho nh t g n b m t, chuy n đ i năm ăn năm thua, ri t ri i cũng chán. B ng m t hôm th y không khí b u bán hào h ng v i c qu t, máy phóng thanh, nh ng v n đ ng viên đ i m u qu đ a c a chú Sam... bèn b ngh đ m đá, nhào ra ng c và tr nên k đ ng đ u m t ti u bang nhi m k b n năm. B n năm n i x B c l nh lòng, tuy t ph , hàng ngàn v n c nh h n c mênh mông, b n mùa Xuân, H , Thu, Đông cây c h u tình... ngài th ng đ c làm đ c gì? Ch c cũng không n i b t, nên t i 2002 ngài b k khác giành m t chi c gh uy quy n, th m nh múi mít, đ y l u cu c s ng tr v l ng l , t i tằm, y nh “th ng bé âm th m đi vào xóm nh !”

Ngài c u th ng-đ c bây gi đ đâu? B n H i hay Cà-Mâu? Ôi! b c tranh v n c u. Lên voi xu ng chó. Lão-T vi t “ Danh kh danh phi th ng danh.” Trong thiên h nào đ m y ai!

Xin ti p t c chuy n thông ngôn cho tr n ý.

Không ph i s h p-tác gi a hai ch ng-t c, hay nói cho đúng là gi a hai cá nhân c a hai ch ng-t c, là nh t thi t ph i c n thông-ngôn. H i đó m y tên lính vi n chinh xa nhà, khi th nh th i, ngóng tr i, nhìn c m mây tr ng l ng l , b i h i t ng l i, ch ng bi t con bé tóc vàng hàng xóm, con bé m c váy ng n h hênh, mang v tr ng cao t i đ u g i hay th th n m t mình đ i c i ô-liu tr c nhà bây gi ra sao, lòng nh quê h ng b i b i thì cũng y chang ng i di t n lúc đ u v y.

“Anh Ph i S ng”. M t khác cô me Tây l ng v ng đầu đó cũng ph i s ng. Th là “h u duyên thiên lý năng t ng ng .” hai bên, dù ch ng cùng ngôn ng , bèn ráp vô, kh ng khít nh th i s t và c c nam châm, n ng t a nhau cho b t s u đ i.

Ch ng cùng ngôn ng thì nh m nhò gì, h bi t ph i làm chi và ph i đ i x v i nhau th nào ch ! Công th c “Ông m t cái giò, bà thò chai r u” có tính cách qu c t , đem áp đ ng lúc nào cũng h u hi u. H có hai vòng tay đ y s c s ng. Hai vòng tay y ch ph i ch đ ôm nhau th t ch t, ng t th , t đ u yêu đ ng mà còn dùng nói chuy n, r i b p b v i ti ng, r i c g ng ghép hai ch l i, n a Pháp n a Vi t cho Pháp Vi t đ hu

Cũng tình t , mùi m n quá c th m c y ch l ! M t hôm cu i tu n, m i sáng tinh m , trên

t m thân-th -b ng-b ng còn khoác chi c áo ng m ng dính, dài th t, ch v đã thoãn tho t làm đi m tâm cho ch ng ăn, v a b ng đĩa tr ng v a l m b m m t mình, nh hát, nh reo “ n pa cúc cù cu...cu, n sáng tê cúc cúc, Y-ê n đon-nê m t c c, ô-dua-đuý t si m t c c, p la p l t, mắng dê ngon ra ph t.”. Ăn xong, theo đúng ch ng trình n non to nh t đêm hôm qua, hai v ch ng còn th ng b , d t tay d o ch i s thú, đ n khu chu ng c p cô me Tây m ng r kéo tay ng i lính xa quê h ng, v a ch v a nói lú lo: “Me s ! me s ! lúy g m, lúy g , lúy com l b p, lúy pa l b p, lúy tý ti dôn, lúy tý ti noa, lúy mắng dê c moa, lúy mắng dê c toa, Ô la la!”

Chàng lính vi n chinh nghe v y g t gù, m m c i, ngậy ngô, sung s ng, song, th h i, ng i trai tr đang ng p l n trong h nh phúc y có hay bi t gì không nh ? Tôi ch ng rõ. Thú th c vi t đ n đây tôi ch e là quý v đ c gi kỉnh m n có hi u giùm chắng m y câu nói c a cô me Tây đang c n hào h ng! Tuy nhiên, ví dù, n u không hi u cũng đ ng kêu tôi nhé! Thay vì kêu tôi, xin gõ c a tìm h i ông B o-Tr n, tác gi t p th Đ i Di n Ni m Vui xu t b n năm 1998.

Ngoài đ ng ban t i, t i thui,

Ông đang “Đ i Di n Ni m Vui” trong nhà.

Ch là vì ng và tôi c ng cùng thành ph . M y b a mò t i thăm ng, tôi không thích theo l i m i, g i đi n tho i tr c. Có gì quan tr ng đâu. C phom phom lái xe

Ô-tô đ n n i, b m chuông, đi v ng thì v , c a m thì vô, sau khi xoa hai bàn tay vào nhau, c i c u tài, lúm khúm, bi u đi n m u mè chi u :

- Xin l i, k phàm phu t c t này th t đáng trách, đ n mà không thông báo, ch ng hay tiên sinh có b n vi c gì chắng?

ng không tr l i, n m v i i y tay tôi kéo tu t vào nhà, cho tôi u ng cà-phê “3 in 1”, ăn đ u ph ng rang, m i th đ u s n trên bàn cùng phích n c xôi, vui v , thân tình. Cái màn ti p đãi khách kh a self service này r t ti n, không c n ti u đ ng, h u thi p ph c v l nh k nh. (l y đầu ra ti u đ ng, h u thi p bày gi . Tr con đi h c, coi TV. Ph n đi làm, đi shopping.) và có l n ng đã k tôi nghe m u chuy n c i th đ y!

Ph m-Qu nh vi t:” Ng i An-Nam cái gì cũng c i”. M u chuy n trên đây l i bu n c i! Th thì mình c c i vui cho tho i mái. No star where (Không sao đâu.) Tuy nhiên, m t khác, nh ng câu nói bu n c i này ch a h n đã th t, bi t đâu ch ng là h c u, mà dù gi hay th t, ch c ch n nó không có gì đáng khinh c , v y xin đ ng nghĩ t i l i phê phán kh t khe, mi t th c a ít ng i: “Ti ng Tây b i” !

T sau năm 1975, có r t nhi u ng i Vi t b ng nhiên b c a b nhà sang sinh s ng Hoa-k . Tôi nói b ng nhiên vì cu c ra đi không đ trù tr c. Có ông c búi tóc c hành c p nách cái ô (Mà ng i ph ng Tây đ t tên m-bà-là, Đ ng bào mi n Nam kêu cái dù. H i x a cái ô này đ c g i ô máy, theo ông Tú X ng nó chính là cái ô Tây: “Hôm qua anh đ n ch i đây, gi y dôn anh đi n ô Tây anh c m”), nói v i m y ng i đ ng h ng ngay khi b c xu ng sân bay: “Ch ng hi u t i sao tôi đ đây!”. M t bà già đi m t mình, may m n đ c ông lão ng i đ a ph ng “pông so” r c v , ch nh t nào cũng đ a nhau t i nhà th . Đ ng h ng h i “Sao ki m ngay đ c ông ch ng t t v y?” Bà già tr l i “Thì có bi t chi đâu! ng b o gì mình cũng g t đ u nói “yes” nên m i ra c s !”

Không k ít ng i b love sick, r t nhi u k b home sick, ch a bi t ti ng Anh, bao nhiêu chán n n, bao nhiêu tr ng h p, đôi khi cũng gây ra vô s chuy n t c c i v ngôn ng vì đâu ph i lúc nào cũng có thông ngôn, nh ng đ c cái, hi m khi nghe ai phê phán “ti ng M b i!” và h n ti ng M b i cũng có lúc bu n c i l m, xin mi n k ch vì h u h t m i dân đ ng c nh ng đ u kinh nghi m, tr i qua, ch ít thì nhi u.

Sau h n ba ch c năm b n di-t n-bu n chúng tôi, c ng M , bây gi l i s y ra v n đ m i

trong c ng đ ng, cũng nan gi i: Ng i mình mà không nói rành ti ng n c ta. Tôi có th ng cháu không ch u c t tóc i ti m có ng i Vi t đ ng c m tông-đ , lý do gi n đ , không ng , “nó c h i hoài b ng ti ng Vi t-Nam cháu không bi t nói làm sao.” N u còn ch ng tin, c nghe m t s ít các ca-sĩ gi i thi u tr c khi hát là đ . “ Cam ta quy vi. Em xin trình bay bai Muoi nam tinh cu...” ch ng c n b d u gì c y nh anh dân-v Sa-Đéc, g c Cao-Miên, b t th ng nh ăn tr m gà, h i “Ăn tôm đ cua đâu?” (Ăn tr m đ c a i đâu?) mà c V ng-H ng-S n có k trong sách.

Th c ra thì m y danh-ca (Không ph i đánh cá) choai choai này đã là M c r i, h sinh tr ng M mà! Hình dáng là Vi t-Nam nh ng nói năng, suy nghĩ, ăn y chang nh ng i b n x . “H n Tr ng Ba da hàng th t”. Kh năng bi u di n ti ng Vi t nh th còn là may! Thành ra quan ni m c a ông bà, c ao con cái ph i l y v l y ch ng ng i Vi t tr nên l i th i cái m t. Mà Vi t hay M nay có khác chi! Có khi M l i ngon lành. Kén ch n, n u b c cha m có di m phúc đ c kén ch n, thì đôi khi cũng ch hài lòng t i ngày đám c i thôi!

Bây gi , v n đ ch ng t c ch ng còn mang ý nghĩa qu c gia n a. M t đ i bóng đá c a dân Gô-Loa th p thoáng vài c u th da đen là bình th ng, t ng t , trong k Th v n H i Olympic 2008 B c-Kinh, ta th y m t v n đ ng viên tranh gi i bóng bàn đ i di n cho Hoa-K là m t á-m i 100 ph n 100, đ ng tr c m i các v con thiên t : tiu, xoáy, v t, múc, đ p, r -ve...đưa tranh t n tình, t nh queo... no star where!

Nh ng v n đ ngôn t , nói chung, v n là quan tr ng, r t quan tr ng. u tiên tôi nghĩ, nên luôn luôn hãnh di n, đ cao, ph bi n và trau đ i ti ng m đ . “Ti ng ta còn, n c ta còn.”. M t khác, càng bi t nhi u ngo i ng càng t t, ít nh t đ hi u l m, đ ph i thông ngôn m i khi ti p c n.

Ng i T u Ch -L n ph n đông bi t nói rành ti ng Vi t, ch ng tr ng i v sinh-ng , khi l y v Vi t, v n mu n v mình h c thêm ti ng Trung-Hoa vì còn nh ng tr ng h p c n thi t nh ti p xúc các b c tr ng lão h hàng. Kh n i, khi l y nhau r i, vì gia đình, con cái, công vi c, đàn-bà đôi khi làm bi ng chuy n h c-hành, nh t là l i th y ch c n thi t. Ng ái l , l ái ng l c dz i.Nên n u ch ng có nh nh trách yêu thì th ng “ngoan c” tr l i đ i khái, b ng m t câu nhõng-nh o cũng đáng yêu:

“T ngày l y nhau,

N c b o ch ng ch u h c ch gi,

Th sao ng l i b t

Cái “pán-xì” là c khoai lang!”